

**Milan Hrdlička: *Gramatika a výuka češtiny jako cizího jazyka*,
Karolinum, Praha 2009, 158 s., ISBN 978–80–246–1527–1.**

Počátkem února 2010 uvedlo na knižní trh nakladatelství Karolinum monografii Milana Hrdličky *Gramatika a výuka češtiny jako cizího jazyka*. Odborná veřejnost zabývající se oborem čeština jako cizí jazyk zná tohoto bohemistu již díky jeho předešlým pracím. M. Hrdlička je v obecném povědomí známý jako autor příspěvků, článků a studií vztahujících se k problematice výkladu gramatiky českého jazyka jako jazyka cílového, k prezentaci gramatiky v učebnicích češtiny pro cizince a k definování rozdílného pojetí gramatiky pro rodilé a nerodilé mluvčí. Z celé řady publikací jmenujme například *Předložky ve výuce češtiny jako cizího jazyka* (Karolinum, Praha 2000); *Cizí jazyk čeština* (ISV, Praha 2002). Práce tohoto autora se obracejí nejen k lingvistům a lingvodidaktikům, ale i k širokému spektru zájemců o jazyk.

Ve srovnání s autorovými předešlými publikacemi se v případě této monografie v mnohém jedná o studii zcela novou. Přináší komplexní a ucelený pohled na problematiku gramatiky našeho národního jazyka jako jazyka cizího, cílového. Autor vychází od definování obecných podmínek nabývání znalosti cizího jazyka a zabývá se například relací mezi učením se gramatice a osvojováním si gramatiky. Dotýká se vyučovacích metod, až dochází k analýze vybraných problémů učebních materiálů češtiny jako cizího jazyka. Lze říci, že díky uchopení celé šíře pojmané gramatiky, díky jejímu teoretickému zakotvení v lingvodidaktickém systému a také díky systematickému postupu od obecných otázek ke konkrétním závěrům a praktickým doporučením autor přináší práci zajímavou. Zdůrazněme také, že celá monografie vyniká srozumitelným, jasným a kultivovaným jazykem.

Práce je rozdělena do šesti kapitol, z nichž jsou první čtyři pojaty teoreticky, a představují tak jakýsi výchozí bod a metodické zázemí pro následující prakticky zaměřené části. V posledních dvou kapitolách se tak setkáme s praktickým rozбором některých gramatických jevů, jejichž analýzy jsou do značné míry výsledkem teoretických závěrů popsanych v předchozích kapitolách.

Jedním z hlavních cílů monografie je analyzovat vybrané problémy zpracování gramatiky a nalézt optimální lingvodidaktické pravidlo, o něž by se mohli všestranně opírat autoři učebních materiálů. Dalším cílem bylo popsat vývoje pojmu gramatika a nalezení jeho místa v lingvodidaktických koncepcích.

V první kapitole (*Základní podmínky, způsoby a koncepce nabývání znalosti cizího jazyka*) se M. Hrdlička zabývá přirozenými dispozicemi či schopnostmi osvojení

cizího jazyka a klasifikuje různé způsoby a metody osvojování cizojazyčného kódu. Dále poukazuje na nezbytnou motivaci, která po celou dobu provází dlouhodobý proces nabývání znalosti cizího jazyka. Nakonec se autor věnuje zasazení gramatického systému do tohoto procesu studia cizího jazyka. Sám autor pojímá v tomto kontextu mluvnický češtiny pro cizince jako „účinný a úsporný soubor prostředků umožňující mluvčímu podstatně zjednodušit celou řadu operací, které jsou nezbytné pro formulování výpovědí i pro jejich dekodování“ (s. 21). Výše řečeným M. Hrdlička poukazuje na skutečnost, že je nezbytné postupovat při osvojování jazyka mateřského zcela odlišně než při nabývání jazyka cizího.

Druhá kapitola, *Gramatika – její vznik, vývoj a jednotlivé druhy*, se již podle svého názvu věnuje vývoji lingvistického myšlení vztaženého ke gramatické koncepci. Obzvláště přínosná je stať zabývající se nejen současnou lingvistikou, ale i úplným prvopočátkem této vědy, o čemž se čtenář v současných studiích nedočítá často. Autor dává čtenáři možnost si povšimnout, že již v jakési vědecké předepoše byly koncipovány otázky, na něž se dodnes hledají přesné odpovědi. Dále zde také sleduje vznik lingvistiky a gramatiky a dokládá, jak jsou vzájemně úzce spjaty. Pochopitelně největší prostor je věnovaný vývoji gramatiky ve 20. století a koncepci takzvané pedagogické gramatiky.

Třetí kapitola (*Gramatika a vyučovací metody cizích jazyků*) se věnuje metodice od středověku do současnosti. Je upozorněno na skutečnost, že dodnes není k dispozici komplexně zpracovaná didaktika češtiny pro cizince. Z tohoto důvodu se autor zaměřuje na obecné metody cizích jazyků jak v minulosti, tak ve století dvacátém, a záměrně se vyhýbá rozšířené komunikační metodě, která je do podrobností podána v celé kapitole čtvrté (*Komunikační metoda: její vznik a podstata, základní principy a vybrané problémy aplikace ve výuce češtiny jako cizího jazyka*). Čtenář ve čtvrté kapitole dostane informace jak o hlavních složkách, důvodech širokého rozšíření výše zmíněné lingvodidaktické koncepce, tak i o jejích obecných problematických aspektech a někdy komplikované aplikaci v praxi.

Pátá kapitola (*Zpracování mluvnice českého jazyka v učebnicích češtiny pro cizince*) poskytuje lingvodidaktickou analýzu současných, dostupných a běžně užívaných učebních materiálů určených jinojazyčným mluvčím. Rozbor vybraných učebnic se zaměřuje na prezentaci a nácvik gramatiky. M. Hrdlička své výsledky bádání komentuje, odkazuje na teoretické závěry uvedené v předchozích kapitolách. Autor se opírá o své praktické zkušenosti s výukou jinojazyčných mluvčích a o vlastní zkušenosti s tvorbou učebnic češtiny pro cizince. Monografie podrobně porovnává a zkoumá celkem 16 učebnic češtiny pro cizince, postupuje od posouzení jejich charakteru předmluvy přes prezentaci mluvnických kategorií a jevů po stránce formální i funkční až po konkrétní praktická doporučení. Poslední kapitola, *Mluvnické pravidlo v učebnicích češtiny pro cizince*, se zaměřuje na hledání optimální lingvodidaktické instrukce v učebnicích.

Z výše nastíněného je zřejmé, že se jedná o práci zcela novou, původní. Je rovněž vhodné upozornit, že čtenář z řad praktiků by ocenil více konkrétních příkladů z učebnic, které by mohly tvořit samostatnou kapitolu. Přestože je pochopitelný postoj autora vyhýbající se analýze jednotlivostí, měla by být náležitou součástí posledních dvou praktických kapitol i ukázka dokládající teoreticky popisovaný problém (např. příloha s oscanovanými ukázkami výkladu, popř. se cvičeními v učebnicích). Tento praktický prvek by rovněž poskytl budoucím autorům učebních materiálů odbornou argumentaci pro zařazení svých konkrétních jednotlivých kroků při parcelaci gramatiky. Dále by existence takové přílohy podpořila lingvodidaktiky, kteří v konkrétních případech zastávají názor potřeby plného zprostředkování mluvnického pravidla. Mohl by tím být pozitivně ovlivněn přístup učitelů, kteří obzvláště při výuce nejnižších jazykových úrovní považují plné zprostředkování pravidla vždy jako kontraproduktivní. K takovýmto otázkám je potřeba přistupovat s citem, není proto možné dojít k jednotnému striktnímu řešení, ale přítomnost naznačované přílohy a její rozbor by mohly putování po této neprobádané cestě značně usnadnit.

Posuzujeme krátce tuto studii také z jiného úhlu. Domníváme se, že současný lingvodidaktik bude pátrat po ukotvení mluvnických pravidel, pohledů a postupů do (v současnosti velmi diskutované) problematiky spojené se *Společným evropským referenčním rámcem pro jazyky* (dále již *SERR*) a jazykovými úrovněmi. Na tento zdrojový dokument tato studie mnoho neodkazuje a problematikou jazykových úrovní se nezabývá, přestože by ne jeden čtenář zajisté přivítal celou kapitolu věnující se parcelaci gramatiky podle jednotlivých úrovní popsanych v *SERR*. Problematice jazykových úrovní se věnuje mnoho současných konferencí a jedním z cílů je dojít k definování rozdílů mezi úrovněmi v rámci gramatické kompetence. O tomto problému se sice dočteme v na sebe navazující řadě publikací *Čeština jako cizí jazyk A1, A2, B2* a v knize *Prahová úroveň – Čeština jako cizí jazyk*, ale jistě by bylo užitečné určitě autorovy výsledky a závěry vztahovat k těmto zdrojovým dokumentům. Z tohoto důvodu zastáváme názor, že výše zmíněné definování rozdílů gramatické kompetence mezi úrovněmi podle *SERR* a posouzení materiálů především v tomto duchu by mohly představovat téma pro další publikace M. Hrdličky.

Na závěr je vhodné zdůraznit, že M. Hrdlička v díle zúročuje výsledky svého bádání a svého dlouholetého zájmu o obor. Nejedná se proto jen o zdánlivě aktualizovaná běžná témata, ale jde o zasazení gramatiky češtiny jako jazyka cizího do kontextu lidské komunikace široce pojímané. Gramatiku lze tak nahlížet jako aspekt systému komunikace, která je základním stavebním kamenem nejen jazykovědy, ale i praktické výuky. Z výše řečeného je zřejmé, že monografii lze doporučit nejen odborné veřejnosti z oblasti dnes již samostatného oboru češtiny jako jazyka cizího, ale i všem čtenářům s příslušným odborným zájmem.

Marie Kestřánková, Praha